

В.А.Харченко, кандидат економічних наук, доцент ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Науково обґрунтовано методологічні основи формування системи стратегічного управління розвитком промислового підприємства: основа методології; принципи, особливості і умови процесу формування системи управління; логічна і часова структури.

Ключові слова: *система управління, підприємство, методологія, концепція.*

Постановка проблеми. Забезпечення рівноваги, стабільності функціонування і ефективності управління промисловим підприємством є важливою соціально-економічною і фінансовою проблемою, що потребує вирішення у ринкових умовах господарювання. Впровадження системи стратегічного управління розвитком промислового підприємства із комплексним мисленням при розв'язанні поточних і перспективних цілей і завдань діяльності, активізації бізнесу розглядається як спосіб усунення означеної проблеми, а також як необхідність в удосконаленні існуючих систем управління на підприємстві, які не справляють потреби сьогодення щодо запобігання кризовим явищам, що свідчить про необхідність застосування інших методів і засобів управління.

Отже, існуюче протиріччя між вимогами до функціонування і розвитку та відсутністю можливостей їх виконання створює проблемну ситуацію і обумовлює необхідність проведення фундаментальних досліджень в частині обґрунтування методології створення ефективної системи стратегічного управління розвитком промислового підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На наш час оприлюдненими є методології дослідження стану систем, проблем розвитку і управління [1-6]. Відповідно до теорії систем, системного підходу до вивчення проблем діяльності підприємств як мікроекономічної, цілісної і відкритої системи осмисленню у широкому сенсі підлягають дві підсистеми – керована і керуюча (апарат управління). Проблема розвитку і управління розвитком підприємств розглядалася з різних аспектів, причому види розвитку ставали окремими об'єктами розкриття, серед яких сталий розвиток, екологічно спрямований, стратегічний, інноваційний, стійкий тощо [4, 5]. Так, Л.А. Костирко [1], розглядаючи методологічні основи формування механізму стратегії сталого розвитку підприємства, по-перше, виділяє три концептуальні положення, що полягають у використанні системного підходу, управлінській орієнтації і адаптивності до динамічних змін оточуючого середовища; по-друге, пропонує концептуальну модель даного механізму, що складається із чотирьох ключових

блоків: стратегічного позиціювання, механізму підтримки, методик і процедур формування, механізму реалізації. О.Ю. Попова [3] визначає, що методологічне підґрунтя забезпечення екологічної спрямованості розвитку полягає у розкритті сутності цього процесу через використання принципів: гносеологічних, онтологічних та ціннісно-аксіологічних. Серед складових запропонованої науковцем концепції забезпечення екологічної спрямованості розвитку привертають увагу такі: механізми (наприклад, інтеграція економічних та екологічних оцінок розвитку), критерії прийняття рішень, результати. Послідовним є методологічне дослідження проблеми управління розвитком підприємства, що наводить О.В. Раєвнева [4]: постановка проблеми, вибір підходу до дослідження (синергічний), формування концепції дослідження (обґрунтування концептуальних положень і принципів) і механізмів (діагностики, прийняття рішень і управління цілями розвитку).

У проаналізованих роботах методологію управління представлено принципами управління, механізмом і галузевими особливостями управління. За доробками О.А. Сущенко [6] впливає, що методологічним базисом побудови певної системи управління є концептуальні основи управління і механізм управління. Разом з тим методологія формування цілісної комплексної системи стратегічного управління розвитком промислового підприємства потребує свого окреслення в частині формулювання логічної структури її побудови, часової структури, виділення характерних особливостей, означення основи методології.

Формулювання цілей статті. Метою роботи визначено обґрунтування науково-методологічних основ формування системи стратегічного управління розвитком промислового підприємства.

Основний матеріал дослідження. Узагальнення підходів щодо осмислення методології як категорії довело, що у цілому під методологією дослідники розуміють вчення про метод; вчення про структуру, логічну організацію, методи і засоби діяльності; усвідомлення шляхів і методів ефективного вирішення пізнавальних завдань; систему принципів і способів організації діяльності, учення про цю систему; учення про організацію діяльності; спосіб співвідношення між теорією і реальністю. Методологія науки (наукового пізнання) визначається як вчення про принципи побудови, форми і способи наукового пізнання; інструмент збільшення нового знання.

У сфері економічних досліджень під методологією економічної науки розуміють раціональне пояснення прийняття чи неприйняття теорій або гіпотез відносно організації діяльності або поведінки економічних систем; інтерпретацію рішень, які пропонує теорія. Методологія економічної теорії розглядається як наука про методи вивчення господарської діяльності, економічних явищ, а методологія управління, менеджменту – як логічна схема управлінської діяльності, яка передбачає розуміння цілей і засобів їх досягнення.

Розглядаючи процес формування системи управління на підприємстві у рамках методології науки управління, виділено основні компоненти методології дослідження розглядуваної проблеми (рис. 1).

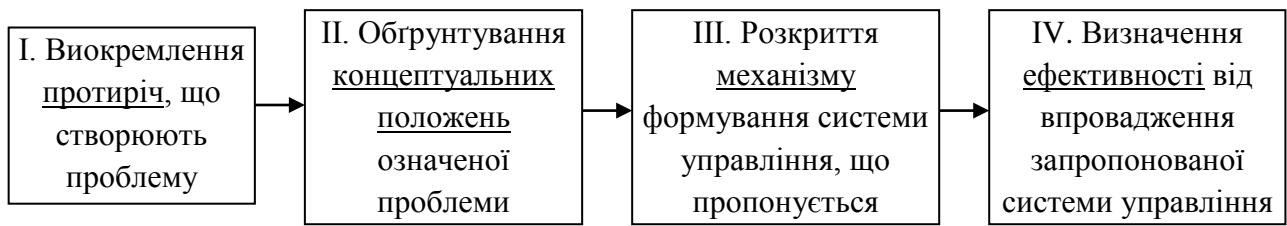

Рис.1 – Схема методології дослідження

Представлені на рис. 1 компоненти методології дослідження відображають авторський погляд на проблему побудови дієвої системи стратегічного управління розвитком промислового підприємства.

Головним протириччям (проблемою), що потребує вирішення у процесі дослідження, є необхідність у стратегічно орієнтованому розвитку діяльність підприємства для забезпечення ефективності функціонування – з однієї сторони, а з іншої – отримання незадовільних результатів або недоотримання очікуваних результатів від розвитку діяльності під силою впливу факторів зовнішнього і внутрішнього середовища.

Промислові підприємства на сучасному етапі розвитку економічних відносин стикаються із цілою низкою проблем, які й досі не мають ні адекватних ринковим реаліям механізмів розв’язання, ні системи протидій, що перешкоджали б появі цих проблем. У роботі виділено основні проблеми підприємств промисловості, які потрібно вирішити на основі впровадження системи стратегічного управління розвитком: у виробничому процесі – спад обсягів виробництва; у процесі реалізації продукції – низька якість виконання контрактних зобов’язань, нестабільність ринків збуту, низька конкурентоспроможність продукції; у процесі генерування фінансового стану – недостатність фінансових ресурсів для виконання зобов’язань, нестабільність бізнес-середовища, низький рівень ділової активності, розбалансування, десинхронізація коштів у часі і за обсягами, низький рівень оновлення основних засобів, падіння рентабельності виробництва і продажу продукції.

Другий компонент методології дослідження – обґрунтування концептуальних положень означеної проблеми. Слід зазначити, що концептуальні положення мають розвиток у сукупності принципів, умов, моделей, механізмів, вимог процедур тощо [2, с. 161] і утворюють цілісну концепцію дослідження проблеми. У процесі проведеного дослідження запропоновано концепцію формування системи стратегічного управління розвитком промислового підприємства, основними складовими якої, що повинні закласти практичні підходи до розв’язання проблеми і створити практичну значущість теоретичних наукових тверджень, думок, є емпірична основа, теоретична основа і методологічна основа.

Емпіричну основу концепції склали об’єкти дослідження, що узагальнюють існуючий досвід щодо розв’язання проблем управління і розвитку підприємства: система, підходи до управління, розвиток, управління, стратегічне управління.

Теоретичну основу представлено такими сформульованими у процесі розкриття розглядуваної наукової проблеми поняттями, як: головна ідея концепції формування системи управління та управлінський підхід; мета, завдання і функції; суб'єкт, об'єкт і предмет формування системи управління на підприємстві. Також до теоретичної основи концепції увійшли виведені поняття (система управління розвитком, система стратегічного управління розвитком), допоміжні поняття (підсистеми управління, елементи підсистем управління, розвиток, керовані елементи) та теоретичні положення різних теорій (теорії систем, управління, менеджменту, розвитку, стратегічного управління).

Методологічна основа характеризує процес формування системи управління, розкриває логічну і часову структури її побудови. В основу методології формування системи управління покладено системний аналіз, філософію і науковедення. Зміст основи методології запропонованої концепції полягає у такому:

– системний аналіз: досліджує протікання господарсько-фінансової діяльності підприємства як складної системи, в рамках якої обґрунтовуються важливі для суб'єкта господарювання питання (проблеми) щодо прийняття технічних, технологічних, економічних, екологічних, соціальних та інших рішень;

– філософія: розглядає існування людини, її поведінку, отже і діяльність, пов'язану із організацією господарсько-фінансових відносин, усіх операцій і процесів, які стимулюють розвиток промислового підприємства; пояснює призначення суб'єкта і об'єкта діяльності, у тому числі діяльності щодо формування системи стратегічного управління розвитком підприємства;

– науковедення: вивчає науку як систему достовірних знань про природу, людину, суспільство. Формування системи управління має відповідати таким ознакам наукового знання, як істинність, інтерсуб'єктивність та системність.

Істинність знання щодо сутності процесів побудови системи стратегічного управління розвитком промислового підприємства реалізується через формування дійсного, достовірного змісту системи управління, механізмів її функціонування. Впровадження системи управління у рамках інтерсуб'єктивної ознаки сприяє отриманню задовільних результатів на різних об'єктах дослідження (промислових підприємствах), тобто відповідає вимогам щодо відтворюваності та загальнозначимості. У межах такої ознаки наукового знання як системність обґрунтовується зміст системи стратегічного управління розвитком промислового підприємства, її структура, зв'язки всередині системи на основі використання реальних фактичних даних щодо функціонування підприємства у різні періоди часу.

Характеризуючи процес формування системи стратегічного управління розвитком промислового підприємства, виділено принципи, особливості і умови. Так, базовими принципами формування системи управління визначено гнучкість, комплексність, оптимальність, ефективність і результативність. Ці базові принципи підсилюються додатковими принципами, до яких включено раціональність, відповідність, динамізм і контроль [7].

Серед особливостей формування системи виділено такі:

по-перше, формування системи відбувається поетапно для досягнення цілей розвитку у відповідності із принципами формування;

по-друге, система управління будується із урахуванням накопиченого досвіду управління господарсько-фінансовою діяльністю підприємства в залежності від галузі господарювання, організаційної структури, підпорядкованості, від пріоритетів розвитку тощо із збереженням зв'язків між керованими елементами системи;

по-третє, система стратегічного управління розвитком промислового підприємства є єдиною і всеохоплюючою, що об'єднує усі важливі аспекти діяльності підприємства, які утворюють внутрішні підсистеми (підсистему виробництва і реалізації продукції, підсистему фінансового стану і підсистему ресурсного стану) із відповідними елементами;

по-четверте, формування системи має бути представлено у вигляді внутрішнього документу із призначенням відповідальних осіб за функціонування і координацію зв'язків усередині системи.

У процесі дослідження обґрунтовано умови, за якими формується система – це мотиваційні, матеріально-технічні, фінансові, організаційні, інформаційні умови. Кожна група умов націлена на полегшення, раціональне спрямування та правильне орієнтування процесу побудови системи управління на підприємстві, а саме:

– мотиваційні умови: менеджерський склад персоналу підприємства має розуміти необхідність впровадження системи управління та усвідомлювати переваги, які відбудуться завдяки її введенню, що призведе до обрання найбільш оптимального варіанту роботи усіх механізмів системи, що функціонує;

– інформаційні умови: для впровадження системи стратегічного управління розвитком підприємства виникає потреба в додаткових інформаційних ресурсах, що забезпечують єдність елементів системи і створюють більш ефективну для прийняття управлінських рішень інформаційну базу;

– матеріально-технічні умови: формування системи супроводжується придбанням необхідних для забезпечення даного процесу матеріальних і технічних засобів для різних функціональних служб підприємства (фінансових, економічних, служб з виробництва, маркетингу тощо) з метою створення цілісної і взаємопов'язаної мережі елементів системи, що підтримує процес реалізації цілей розвитку промислового підприємства;

– фінансові умови: побудова системи управління має враховувати фінансові питання функціонування підприємства від погашення поточної заборгованості на момент створення цієї системи до фінансування заходів щодо розвитку підприємства, у тому числі витрат з впровадження безпосередньо системи управління, таких як витрати на матеріально-технічне оснащення, на винагороду персоналу тощо;

– організаційні умови: керівному складу підприємства необхідно забезпечити процес розробки посадових інструкцій, розпоряджень, вказівок,

графіків щодо підготовки, формування і введення у дію системи стратегічного управління розвитком підприємства.

Логічна структура формування системи управління як складова методологічної основи концепції містить механізм формування, базові механізми і очікуваний результат. Механізм формування системи управління досліджується з позиції формулювання мети, засобів і методів та виділення основних керованих елементів системи в залежності від спрямованості розвитку підприємства. Базовими механізмами формування системи стратегічного управління розвитком визначено: системність у прийнятті управлінських рішень; узгодженість цілей управління керованими елементами за підсистемами управління; забезпеченість взаємодії підсистем управління. Основні очікувані результати формування системи стратегічного управління розвитком зводяться до досягнення (забезпечення, підтримки) стійкості діяльності, виконання цілей розвитку, забезпечення виваженості та обґрунтованості управлінських рішень.

Часова структура формування системи управління передбачає виділення етапів формування системи, серед яких найбільш важливими є такі:

1. Діагностика існуючої на підприємстві системи управління та побудова внутрішньої підсистеми управління.

2. Визначення рівня розвитку промислового підприємства.

3. Оцінка ефективності управління розвитком на підприємстві.

4. Аналіз зовнішніх факторів впливу на діяльність підприємства та побудова зовнішньої підсистеми управління.

5. Визначення потенційних можливостей подальшого розвитку підприємства.

6. Формування цілей і завдань розвитку (реалізація функції цілевизначення у процесі формування системи управління).

7. Розробка плану щодо впровадження заходів розвитку, при цьому відбувається формування мотиваційних регуляторів щодо побудови системи та планується процес формування системи управління.

8. Впровадження плану розвитку і контроль за його виконанням, при цьому організується, координується і контролюється робота системи управління. Результатами контрольних дій можуть бути:

а) успішне виконання плану розвитку – досягнення цілей і завдань розвитку;

б) необхідність коригування плану розвитку – повернення до реалізації етапу 7;

в) невиконання плану розвитку – повернення до реалізації етапу 5.

9. Оцінка ефективності системи стратегічного управління розвитком промислового підприємства.

10. Прийняття управлінського рішення про необхідність подальшого розвитку: активізації іншого виду розвитку, перехід на інший рівень розвитку, розвиток іншої сфери діяльності та ін.

У третьому компоненті методології дослідження частково розкривається логічна структура процесу формування системи стратегічного управління

розвитком промислового підприємства через обґрунтування механізму побудови і функціонування системи управління.

Четвертий компонент методології дослідження – це визначення ефективності від впровадження запропонованої системи управління. Слід підкреслити, що ознакою ефективності насамперед є досягнення мети і завдань розвитку на основі генерування оптимальних управлінських рішень щодо управління господарсько-фінансовою діяльністю підприємства в умовах дії механізмів системи стратегічного управління розвитком.

Висновки. У роботі запропоновано методологію дослідження процесу формування системи стратегічного управління розвитком промислового підприємства. Обґрунтовано методологічні основи формування системи управління: розкрито основу методології; надано характеристику процесу побудови системи управління на основі формулювання принципів, особливостей і умов; пояснено логічну і часову структури системи стратегічного управління розвитком підприємства. Використання результатів дослідження дозволить системно вирішувати проблеми у сфері розвитку підприємства. Перспективами наукових здобутків є підбір необхідного інструментарію для забезпечення ефективного функціонування системи управління.

Список використаних джерел

1. Костирко, Л.А. Формування механізму фінансової стратегії сталого розвитку підприємства [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук: 08.04.01 / Костирко Лідія Андріївна; Ін-т економіки промисловості НАН України. – Донецьк, 2004. – 31 с.
2. Новиков, А.М. Методология научного исследования [Текст] / А.М. Новиков, Д.А. Новиков. – М.: Либроком, 2010. – 280 с.
3. Попова, О.Ю. Методологічні засади забезпечення екологічної спрямованості розвитку суб'єктів господарювання [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук: 08.00.06 / Попова Ольга Юріївна, Донецький державний університет управління. – Донецьк, 2012. – 36 с.
4. Раєвнева, О.В. Управління розвитком підприємства: методологія, механізми, моделі [Текст]: монографія / О.В. Раєвнева. – Харків: ВД "ІНЖЕК", 2006. – 496 с.
5. Сердюк, В.Н. Концепція управління стратегічним розвитком машиностроительных підприємств [Текст] // В.Н. Сердюк // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.18. – С. 155-161.
6. Сущенко, О.А. Методологічний базис побудови системи управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств регіону [Текст] / О.А. Сущенко // Управління проектами та розвиток виробництва. – 2013. – №1. – С. 50-58.
7. Харченко, В.А. Принципи формування системи стратегічного управління розвитком промислового підприємства [Текст] / В.А. Харченко // Схід. – 2014. – №4. – С. 66-71.

***Аннотация.** Научно обоснованы методологические основы формирования системы стратегического управления развитием промышленного предприятия: основа методологии; принципы, особенности и условия процесса формирования системы управления; логическая и временная структуры.*

***Ключевые слова:** система управления, предприятие, методология, концепция.*

***Summary.** In the article methodological bases of formation of the system of strategic management of industrial enterprises development based on science. The developed concept of formation of this*

system consists of empirical, theoretical and methodological bases. Determined based on the methodology: system analysis, philosophy and science of science. The principles, characteristics and conditions of the formation of the control system are disclosed. The logical structure of the concept includes the mechanisms of formation and the expected results. Term structure of the concept is revealed through the stages of formation of the system. Basic mechanisms are: consistency in management decisions, consistency management purposes by facility management for managed elements, interaction management subsystems.

Key words: *control system, enterprise, methodology, concept.*